Daar staat tegenover dat de kaart juist vanwege de beperkte hoeveelheid informatie nauwelijks inzicht biedt in de historische ontwikkelingen in dit continent. De kaart geeft weer hoe het er nu uitziet en is bijvoorbeeld niet te gebruiken bij de uitleg van het ontstaan van landen als Joegoslavie of de ontwikkeling van de landsgrenzen van Polen. Een ander punt van kritiek is dat de onderwerpen van de inzetkaarten alles behalve historisch getint zijn. Ze geven informatie over het klimaat, de bevolkingsgrootte en de wereldhandel en laten zien hoe een ECU en de vlaggen van de EG-lidstaten eruit zien. De enige historisch informatie die wordt verschaft is een schematische ontwikkeling van de EG met hoogte- en dieptepunten. Maar dit is zo klein afgedrukt dat het voor leerlingen niet te zien is en volgens de makers dan ook slechts bedoeld is als een soort geheugensteun voor de docent. Het is jammer dat dit soort overbodige informatie niet is weggelaten en vervangen door bijvoorbeeld een serie historische inzetkaarten, waarin duidelijk wordt welke landen aan de wieg stonden van de Europese instellingen en welke landen later zijn toegetreden. Juist bij een wandkaart waarin met opzet zo weinig mogelijk details worden gegeven, kunnen inzetkaarten de noodzakelijke aanvullende informatie bieden.
Ruud Slotboom

INDIë

Ant. P. de Graaff. *Met de T.N.I. op stap. De laatste patrouille van het vergeten leger.* (Van Wijnen, Franeker 1991), 201 blz., ƒ 29,50.

Begrijpelijk dat men trauma's wil verwerken. Angstaanjagende situaties uit het verleden moeten verklaard en begrepen worden. Iedere psycholoog kan ons vertellen dat verdriet en kwaadheid waarover gepraat wordt een plaats krijgt in ons denken en hanteerbaar wordt.
De rode lijn in het boek van De Graaff is zijn verontwaardigde verwondering over het feit dat zovele (121.000) dienstplichtige Nederlanders naar Indië werden gezonden om te vechten voor een verloren zaak. Vijfduizend achthonderd en drieënveertig Nederlanders sneuvelden. Argeloze jongens van 20, 21 jaar werden gestuurd om de orde te bewaren in een immens groot eilandenrijk, waar de bewoners rijp geworden waren voor zelfstandigheid. Vooral scholieren, jongens en meisjes van 15 - 18 jaar, waren bereid alles te doen voor de vrijheid van Indonesië.
De Japanse bezetting had de ogen geopend voor de machteloosheid van de Nederlanders in bepaalde situaties. De Indonesiërs waren niet zozeer vervuld van haatgevoelens t.o.v. de Nederlanders maar meer vervuld van zelfbewustzijn en vrijheidsdrang. De Nederlanders die deze vrijheidsdrang moesten onderdrukken waren beter bewapend maar de Indonesiërs behaalden successen door samenwerking met de bevolking en gebruikmaking van het landschap.

De Graaff verbaast zich steeds weer hoe Nederlandse jongens opgeofferd werden in een hopeloze strijd. Het doet hem zeer veel pijn dat deze slachtoffers nooit de eer kregen die ze toch verdienden. In 1990 is er wel een monument onthuld in Roermond om hun nagedachtenis te eren, maar de publieke opinie veroordeelt de politionele acties en in geschiedenis (school-)boeken wordt er niet veel over geschreven.
De Graaff schreef zijn onvrede van zich af in *De heren worden bedankt, De weg terug* en *Brieven uit het veld*, ook verkrijgbaar als trilogie. De volledige verwerking van zijn aandeel in de oorlogshandelingen beleeft hij in maart 1991. Hij bezoekt dan Midden-Java met een groep van 16 ex-Nederlandse militaire dienstplichtigen op uitnodiging van een Indonesisch generaal die zijn trilogie las. De Graaff schrijft dat de titel van het boek over deze ontmoeting *Met de T.N.I. op stap* in feite onjuist is. T.N.I. staat voor Tentara Nasional Indonesië, vertaald Nationaal Indonesisch Leger. De dienstplichtigen hadden echter niet alleen te doen met een werkelijk leger maar ook met studentencorpsen, guerillastrijders en vrijwilligers-scholieren legertjes. Juist veteranen uit die groepen, oud-strijders die toen tussen de 15 en 18 jaar oud waren, willen nu hun oude tegenstanders ontmoeten.

Geïnteresseerden kunnen in de hoofdstukken 3, 5 en 7 allerlei details van de vijandelijkheden van destijds vinden. De overige hoofdstukken beschrijven de hartelijke ontvangst van - en de omgang met de vroegere tegenstanders die inmiddels overste, kolonel, generaal of admiraal zijn geworden. Men bezoekt plaatsen waar men tegen elkaar gevochten heeft en emoties krijgen de kans verwerkt te worden.
In de busjes Indonesische en Hollandse oudsoldaten. In de kampongs zingende kinderen en feestelijke maaltijden. Onvoorstelbaar dat de vijanden van vroeger zo hartelijk ontvangen worden. De Indonesiërs begrijpen niet waarom de Hollanders destijds vochten en de Hollanders begrijpen niet dat de regering in Den Haag kon denken zo'n land te kunnen bezetten. Hoeveel mensen sneuvelden er "voor niets"?

Als op het ereveld *Candi* in Semarang 46 gevallenen herdacht worden met een kranslegging zijn uit eigen beweging ook de Indonesische begeleiders aanwezig. In Semarang is een groots afscheidsfeest met de top van de Indonesische militaire wereld.
Men loopt nog eens de laatste patrouille van Wonosobo naar Sapuran in de stromende regen. In het fotoalbum dat de Indonesiërs ten afscheid aanbieden staat "De laatste patrouille is de beste patrouille".

Herhaaldelijk noemt De Graaff zijn medereizigers *de doorsnee van het leger van Jan*. Deze jongens van toen hadden alleen maar orders op te volgen uit Den Haag en wilden weer levend thuiskomen. De jonge Indonesiërs van toen waren zeer gemotiveerd om de vrijheid te verkrijgen. Beide groepen hebben jarenlang en vooral bij het ouder worden moeite gehad met het verwerken van hun gevechtshandelingen.
Uit De Graaffs boek blijkt dat de ontmoeting heilzaam heeft gewerkt voor beide groepen en dat men bij het afscheid het gevoel heeft vrienden voor het leven te zijn geworden.
C.L. Peucker

BRABANT

J.L.G. van Oudheusden, *Brabantia Nostra. Een gewestelijke beweging voor fierheid en 'schoner' leven, 1935-1951* (Stichting Zuidelijk Historisch Contact, Tilburg 1990) 397 blz., prijs ƒ62,50.

In dit proefschrift doet de auteur uitgebreid de geschiedenis uit de doeken van de Brabantse regionalistische beweging Brabantia Nostra, die medio jaren dertig geboren werd uit een combinatie van economische en culturele groei in het gewest en een daaruit voortvloeiende angst voor aantasting van het eigen Brabantse karakter. Brabantia Nostra begon als tijdschrift maar groeide in korte tijd uit tot een beweging. Haar gewestelijke emancipatiedrang, maar ook de angst voor de gevolgen van industrialisatie, urbanisatie en modernisering wortelde in een rijk substraat van conservatief katholicisme.
Brabantia Nostra is nooit een separatistische beweging geweest. Zij droeg, integendeel, een grote affiniteit met de Groot-Nederlandse gedachte uit. Haar ideaal zocht zij in een volkseenheid met respect voor de regionale culturele bijzonderheden. Deze gedachte kreeg tijdens de bezetting nieuwe impulsen, toen een ideologische en personele verwantschap met de Nederlandse Unie zichtbaar werd. De beweging staakte echter haar activiteiten toen zij in 1942 gedwongen werd

zich bij de Kultuurkamer aan te sluiten.
Na de bezetting is er geen schot meer gekomen in de Brabantia Nostra-activiteiten. Door de versnelde modernisering van de regio verwerd de ideologie al snel tot een anachronisme. Pogingen van de beweging zich van haar elitaire achtergrond te ontdoen en zich meer op de massa te richten, strandden dan ook spoedig. Feitelijk hield Brabantia Nostra in 1951 op te bestaan. Een paar rudimenten van de beweging wisten hun bestaan nog enkele jaren te rekken.

Van Oudheusden heeft beslist een mooi boek geschreven, waarin hij historisch vakmanschap en een bewonderenswaardig schrijftalent paart aan grote affiniteit met zijn onderwerp. Maar is het daarmee ook een goed boek geworden? Ja en nee. Ja, niet alleen vanwege de zoëven geroemde kwaliteiten, maar ook omdat de auteur er in is geslaagd het bestaande beeld van Brabantia Nostra als een suspect groepje semi-fascistische, zelfs antisemitische lieden op overtuigende wijze te herzien. Maar ik koester ook een belangrijk bezwaar tegen deze studie. Ik vrees dat het boek te veel lijdt aan krampachtige pogingen het onderzoek boven zijn eigen intrinsieke waarde uit te tillen. Zo merkt Van Oudheusden terecht op dat er nog maar nauwelijks enig generaliserend gedachtengoed over het verschijnsel 'regionalisme' is ontwikkeld. Maar wie in een poging daartoe het Brabantse regionalisme in één adem noemt met het regionalisme (?) van de Baltische republieken en van de Joegoslavische deelrepublieken, holt naar mijn smaak wel wat erg hard voor het empirische onderzoek uit.
Ook anderszins bezwijkt Van Oudheusden onder de hoge verwachtingen die hij van zijn onderzoek koestert. Zo luidt een van zijn belangrijkste vragen of de regionalistische denkbeelden door het grotere publiek gedeeld werden en in welke mate Brabantia Nostra (numeriek een marginaal clubje) aan die ideeën vorm en uitdrukking heeft kunnen geven. Met andere woorden: in hoeverre weerspiegelde Brabantia Nostra de 'Brabantse mentaliteit'? Bijna vierhonderd pagina's later blijft de teleurgestelde lezer met lege handen achter, want de conclusie luidt: '*Het definiëren van de mentaliteit van de Brabanders gedurende een bepaalde periode zou een aparte studie vereisen, waarbij het vinden van criteria en meetinstrumenten direct al problemen op zou leveren*'.
Ik kan deze conclusie van harte onderschrijven, maar dient men zich van dit soort noties niet al bewust te zijn bij het formuleren van de onderzoeksvragen?

Kortom: wie een prettig geschreven boek zoekt over een wat merkwaardige zelfbenoemde Brabantse culturele voorhoede, moet deze studie niet ongelezen laten. Verheldering van de concepten 'regionalisme' en 'mentaliteit' zoekt men er echter tevergeefs. Daarvoor heeft de auteur zich wellicht te veel door zijn onderwerp laten verblinden.
Jan Ramakers

NEDERLANDERS

Wilfried Uitterhoeve e.a. (ed.), *De staat van Nederland. Nederland en zijn bewoners. De opmerkelijke feiten en hun samenhang.* (Sun, Nijmegen 1990) 256 blz., *f*29,50.

Jaar in jaar uit verzamelen instellingen als het CBS, het Sociaal-Cultureel Planbureau en diverse departementen en onderzoeksinstellingen kwantitatieve en kwalitatieve gegevens over 1001 onderwerpen uit de Nederlandse samenleving. Dat zijn meest getallen over zg. harde gegevens, maar ook opinies (mee eens, mee oneens, geen mening) over tal van kwesties. De 'verslagen' waarin die cijfers terechtkomen, zijn veelal onaantrekkelijk en onleesbaar. De brij aan tabellen en statistieken maakt dat soort bronnen zeker voor het onderwijs doorgaans niet te verteren.
In dit boek, een uitgave in samenwerking met het Geografisch Instituut van de Rijksuniversiteit Utrecht en het Nijmeegse Instituut voor Toegepaste Sociale Wetenschappen, is geprobeerd de 'staat van Nederland' op te maken door de kerngegevens op de belangrijkste terreinen voor een breed publiek te beschrijven. Dat doet men door voor zeventien hoofdterreinen een bondig overzicht (15 à 20 bladzijden) te presenteren, voorzien van kerncijfers (tabel, grafiek, kaart), korte illustratieve teksten en een overzichtje van literatuur en bronnen.
Zo krijgt men vlot leesbare maar kernachtige en met pakkende voorbeelden geïllustreerde informatie over meningen en zeden, religie en kerken, bevolking, migranten en minderheden, huwelijk, samenwonen en kinderen, milieu en natuur, stad en land, wonen, economie en bedrijfsleven, werken en werkloosheid, inkomens en uitgaven, vrije tijd en cultuur, onderwijs, kiezers en bestuurders, gezondheid en gezondheidszorg, criminaliteit en rechtsbedrijf.
De informatie betreft meestal de laatste jaren, al wordt herhaaldelijk wat verder teruggekeken: vaak naar de hele jaren tachtig en soms zelfs vanaf de jaren vijftig. De variatie aan informatie is met voorbeelden nauwelijks duidelijk te maken: van het alcoholgebruik in 1986 via de top-tien van de grootste vervuilers in 1984 en 1990 tot de meningen over de rolverdeling tussen man en vrouw in het gezin in 1985. Tenslotte daarom nog maar een voorbeeld uit onze eigen sector. Wist u dat (gecorrigeerd voor inflatie) de uitgaven voor onderwijs in de periode 1982-1989 daalden met 12%, grotendeels als gevolg van loonsverlagingen en dat een scholier in het voortgezet onderwijs in die tijd 10% goedkoper werd, terwijl een leerling in het basisonderwijs ongeveer even duur bleef en een wo-student liefst 27% minder ging kosten?
Dit boek over de staat van Nederland in de jaren tachtig kan u en uw leerlingen nu eens tijd en werk besparen, namelijk als naslagwerk en als bron van les- en scriptiemateriaal voor tal van thema's die voorlopig net te actueel zijn voor de geschiedenis- en staatsinrichting-methoden.
H.J.C. Termeer

kleio
nummer 10/91
pagina's 34 en 35